

Ռոշտատան :

Ռուսաց լայնածաւալ կայսրութիւնն աշխարհիս վրայ ամենէն ընդարձակ տէրութիւնն է՝ տարածեալ յԱւրոպայ, յԱսիա և յԱմերիկա . և կը ձգուի 15° 10' արևելեան երկայնութենէն մինչև 133° արևմտ . երկայնութիւն , և 38° 40' հարաւային լայնութենէն մինչև 81° հիւսիս . լայնութիւն : 5,186 հազարամէր հիւսիսէն դէպ 'ի հարաւ՝ այսինքն Վորվեկեան Լաբոնիայի սահմաններէն մինչև Պարսկաստան . և 15,375 հազարամ . արևմուտքէն դէպ 'ի արևելք՝ այսինքն է Լեհաստանէն մինչև Վրամչաթքա : Երկրին ամբողջական տարածութիւնն է 20,649,660 քառ . հազարամէր , որուն 5,525,595 Եւրոպայի մէջ է . 13,625,480 Ասիոյ , և 1,498,585 Ամերիկայի մէջ : Ռուսիոյ կայսրութիւնը չորս անգամ աւելի ընդարձակ է քան ինչ որ էր Հռովմայեցոց կայսրութիւնն () զոստոս կայսեր ժամանակ , և դարձեալ ամբողջ Վաղդիոյ , Բնգոլիոյ , Բաստրիոյ և Բրուսիոյ տէրութիւնները մէկտեղ առնելով չեն հաւասարիր Ռուսաց տիեզերածաւալ պետութեանն , որուն ընդ հանուր սահմանը հիւսիսէն արջային Սառուցեալ ուղիւնոսն է , հիւսիսային-արևմուտքէն Թուրքիա , որով Վորվեկիայէն ու Շվեդիէն կը բաժնուի . արևմուտքէն Պալմիրիկ ծովը , Բրուսիան , Կալիցիան և Սոլտավիան . հարաւէն Սև ծովը , հաճկաստանն Ասիոյ , Պարսկաստանը , Թուրքաստանն , ու քանի մը մանր տէրութիւններ և Բմուր գետը որով կը բաժնուի Չինաստանէն , և այլն : Բրևելքէն Սեծ-ուկիանոսն (հանդերձ իր նեղուցներովն և () քոչի ու Վրամչաթքայի ծովերով) , Պեհլինկայի նեղուցը՝ որ Բմերիկոյ Ռուսաստանը Ասիոյ Ռուսաստանէն կը բաժնէ : Բրդայս կայսրութիւնս այլ և այլ մասեր ու անուններ ունի , ինչպէս Եւրոպայի Ռուսաստան , Ֆինլանտիա , Լաբոնիա , Լեհաստան , Սլոնիստան և Կովկասեան

գաւառք , Սիպերիա , և այլն և այլն : Երկնոցմէ դուրս ունի նաև շատ մը կղզիներ ալ զորոնք աւելորդ կը սեպենք երկայն բարակ հոս շարելը : Սայրաքաղաքն է Վեդերսպուրկ կամ Վեդրոպուրկ՝ Վեա գետին բերաններուն վրայ կառուցուած : Բնակիչը գրեթէ 71,500,000 , որոնց 64 միլիոնը Եւրոպայի մասին մէջն են :

Ռուսաստան շատ մը ծովերու հետ հաղորդակցութիւն ունի , ինչպէս հիւսիսային կողմէն ամբողջ Սառուցեալ ուկիանոսին , և Պեհլինկ ծովուն հետ որով որ Սեզենի , Բրիտանիէի , () Նեկայի և Վանտալասքայի ծովածոցները կը ձևանան : Բրևմտեան կողմը կ'իյնայ Պալմիրիկ ծովն՝ որ Պոմերիոյ , Ֆինլանտիոյ և Լիվոնիոյ ծովածոցներն ունի : Պալմիրիկ ծովեզերեայ ափունքը շատ զուարճալի են բնութեան տեսարաններուն կողմանէ՝ որ զբօսալի դիրքերէ զատ ունի նաև ահաւոր ու վսեմ երևոյթներ , ինչպէս բարձրաբերձ ժայռերու գագաթներ դէպ 'ի ծով երկրնցած՝ կամ հրուանդաններ , ամայի աւազուտներ և սառուցեալ շարժուն կղզիներ : Հարաւային կողմը կ'իյնայ Սև ծովն՝ որ Ենիքալէի կիրճովը Բախու ծովուն հետ կը միանայ , և ընդ մէջ Տնեբեր և Տոն գետերուն բերանացը Խրիմի քառակուսի թերակղզին իր մէջը ամփոփած է : Իսկ Կասպից ծովը զՌուսաստան Թուրքաստանէն կը բաժնէ՝ որուն բոլոր վաճառականութիւնը Ռուսաց ձեռքն է , և Թիւրքմէնք իշխանութիւն չունին Ռուսաց պէս ազատ վաճառականութիւն ընելու . նմանապէս Բալ ծովը որ նոյն պէս Ռուսաց ձեռքն է :

Վեպի և Լեճի :—Վերթէ քան զամէն աշխարհք աւելի գեղեցիկ ու շահաբեր գետի նաւարկութեան մը վիճակեալ է Ռուսաստան իր բազմաթիւ և մեծամեծ գետերովը՝ որոնց նմանն Եւրոպայի մէջ չկայ : Եւս գետերուն ընթացքն ընդհանրապէս դանդաղ և ուղղունթաց է երկրին դաշտային ըլլալուն պատճառաւ , և որչափ որ դէպ 'ի ծով մօտենան այնչափ աւելի բացուածքնին երթալով կը լայն-

նայ : Բոլոր այս գետերս նաւարկելի են ամառուան միջոց՝ իսկ ձմեռը սառուցապատ ճամբաներ կ'ըլլան , և նաւերու կը յաջորդեն վաճառաբարձ սայլերը : Ս'եծ ու նաւարկելի գետերուն գլխաւորներն են () պի , Խարա , Բեչորա , Սեղեն , Տուինա հիւսիսային , () նեկա , Դանա , Լնիսսէի որք Սառուցեալ ծով կը թափին : Թոռնէա , Լէվա , Կարովա , Տուինա արեւմտեան , Լիեմէն որոնք Պալթիկ ծովը կը թափին : Իսկ Կասպից ծովուն հետ խառնուողներն են Ուրալ , Սոլկա և Դաւրեի : Սե ծով թափուողներն են Վուպան , Տոն , Տնեբեր (որ Պերեզինա և Բրիբեց գետերն իր մէջը կ'ընդունի) , Պուկ , Տնէսգէր և այլն : Բրուգ գետը Դանուբի հետ կը միանայ որ Պեսարապիան Սոլտաւիայէն կը բաժնէ : Բայս գլխաւոր գետերէս և ուրիշ շատ մը մանր գետերէ գուրս՝ ունի Ռուսաստան դարձեալ բազմաթիւ լճեր և ջրանցքներ որոնք նոյնպէս նաւարկելի են : Լարոպիոյ Ռուսաստանի մէջ ամենէն մեծ լիճը Լատոկան է Բեգրպուրկի մօտ : Բսկէ՝ Ետքը կու գան () նեկա՝ () լոնէց գաւառին մէջ . Բէյբուսի ու Բաքովի միացեալ լիճերը՝ Իվոնիոյ մէջ . Լչմէն՝ Լովկորոտի մէջ . Սելիճեր՝ որ լի է մանր կղզիներով . Լամսորա՝ Լաբոնիոյ մէջ . Լնարա և Սաիմա՝ Ֆինլանտիոյ երկու ծայրերուն վրայ , և այլն :

Լէրիս . — Լարոպիոյ Ռուսաստանը քիչ լեռ ունի , ու նշանաւորները աւելի հարաւային կողմն են՝ ինչպէս Լովկասու լեռանց գօտիներուն մէկ մասը , ու Խրիմի հարաւային-արեւելեան կողմի Չատըր-Տաղը ըստուած լեռները : Դարձեալ Ուրալ լեռներն՝ որ Լարոպիոյ Ռուսիան Բրիոյ Ռուսաստանէն կը բաժնեն : Լան ուրիշ քանի մը լեռներ ալ որոնք աննշան են :

Լիւրաֆի Բուէն Դրից . — Ռուսաստան համեմատութեամբ իր ընդարձակ տարածութեանը զուրկ է բոլորովին բնութեան որ և իցէ տեսարաններէ , և բնութիւնն ասոնց տեղ ընդարձակ , ու տիրատեսիլ դաշտեր տուած է Ռու-

սաստանի : Լարիին գրեթէ չորսին իրեք մասը անտառներով , լիճերով , ճախ-ճախուտներով ու ամուլ դաշտերով ձևացած է : Ի վերայ այս ամենայնի բոլոր Ռուսաստան Տ գլխաւոր մեծ նահանգ կը բաժնուի : Բաշկիր որ հիւսիսային կողմը կ'իյնայ՝ կը բաղկանայ բոլոր Պալթիկան գաւառներէն և Ուրալ լեռներէն և կ'երթայ մինչև Սառուցեալ ովկիանոս : Բրգայս անբաւ տարածութիւնս լի է անտառներով , ճախճախուտ դաշտերով ու սառուցեալ անապատներով . սերմանելն ու հնձելը 60 օրուան մէջ պէտք է որ լմննայ . ոչ քաղաք կայ և ոչ ալ ճամբայ , ու հազիւ 10 քառ . հազարամէդրի 4 հոգի կրնայ դուրիլ : Լիւնապէս Լաբոնիան աս խեղճութենէս շատ վար չմնար ինչպէս նաև Ֆինլանտիան որ ճախճախուտ է ու հազարաւոր մանր լիճերով շրջապատած : Լարիորդ գլխաւոր մեծ նահանգը՝ որ նոյնպէս Պալթիկ ծովուն հարաւային կողմէն առած դէպ 'ի ներսերը կը տարածուի՝ քիչ շատ առաջինին երեւոյթն ունի՝ անհամար լիճերով , խոպան ու անջրդի դաշտերով և կրանիդեայ լեռներու գօտիներով պատած . օգը գիջային է ու վատառողջ և Ռուսաստանի ամենէն ցուրտ կլիման կրնայ սեպուիլ ասիկայ : Դրեթէ երկրին մեծ մասը եղենափայտի անտառներով ծածկուած է . միայն բուրդը շատ ազնիւ է ու գործուածքն ալ բաւականապէս ընտիր : Դարձեալ Տուսայի մեծ հովիտը որ ցած , լճային , ճախճախուտ ու խեղճ երկիր մըն է , բաց 'ի քանի մը քաղաքներէ որ համաճանն գետին եզերացը վրայ կառուցուած են՝ մնացածը կամ անմարդաբնակ դաշտեր են և կամ փոքրիկ աւաններ որոնց բնակարանները խեղճուկ ու աղքատին հիւղերէ կը ձևանան : Լարորդ մեծ նահանգը որ տերութեան միջակայքը կ'իյնայ , նմանապէս ցրտին ու սնեքութեբեր երկիր մըն է և աւելի կրային . բայց ըստ բաւականին մարդաշատ է , և Ռուսաստանի ուրիշ տեղերու համեմատութեամբ աւելի զարգացած ու յա-

առջացած : 'Չորրորդ մեծ նահանգը՝ որ ամբողջ Վասպից ծովուն երկայնութեանը վրայ կ'իյնայ՝ անհուն տարածութեամբ դաշտավայր մի է ցրտին ու անբարեբեր և օդը աղային : Իսկ հինգերորդը ամբողջ Սև ծովուն շրջակայքն են՝ երկու գլխաւոր գաւառ բաժնուած . առաջինը՝ որ երկիր ցորենոյ կը կոչուի՝ բարձրադիր է և մրգաւետ , շրջապատեալ բազմաթիւ փոքրիկ բլուրներով ու բնութեան ճոխ տեսարաններով , կարգէ դուրս բարեբեր է և օդն ալ առողջարար , բեղմնաւոր խաշնադարմանով և մարդաշատ : Երկրորդ գաւառը՝ որ երկիր անջրդի կը կոչուի , անմշակ ու ամայի թողուած է , ուր ոչ ճամբայ կայ , ոչ մշակեալ երկիր և ոչ ալ կարգաւորեալ բնակութիւն :

Վիճայ . — Որովհետեւ Սուսաստանի պէս կարգէ դուրս ընդարձակ երկիր մը չկրնար ամէն կողմ մի և նոյն կլիման ունենալ՝ ան պատճառաւ իւրաքանչիւր տեղ կամ գաւառ տարբեր կլիմայ մը ունի : Սակայն ընդհանուր տեսութեամբ նայելով՝ Սուսաստանի կլիման աւելի ցրտին է ուրիշ տեղերու համեմատութեւ . զոր օրինակ թէպէտ հարաւային գաւառները՝ Երբոլի լայնութե աստիճանին տակը կ'իյնան , սակայն անհամեմատ աւելի ցուրտ են և քիչ բարեբեր : Ստտի աշխարհագիրը ընդհանրապէս ասանկ կը բաժնեն Սուսաստանի կլիման : Սառուցեալ գօտի՝ որ մինչև 70 երրորդ լայն . աստիճան կը հասնի . յետոյ ճախճախուտ ու մամուռ պատ դաշտեր՝ որ մինչև 65 լայն . աստ . կը հասնին . 60^{էն} մինչև 55⁰ անտառային՝ ու տեղ տեղ ալ մարգագետիններ կը տեսնուին . 55^{էն} կը սկսի գարիի մշակութիւնը . 50^{էն} մինչև 45⁰ հաճարի մշակութիւնն ու բուրդի բերքը . 45^{էն} կը սկսի ցորենի ու պտղատու ծառերու մշակութիւնը . իսկ 40 երրորդ աստիճանէն ներքէն՝ Երբոլի ցորենի և որթոյ մշակութիւնը . 40^{էն} վար եղած երկիրները՝ որոնք թէպէտ քիչ տարածութիւն ունին՝ բայց ձիթապտղի , բամբակի ու մետաքսի բերքերը բաւական

նապէս լաւ կրնան առաջ բերել :

Բերք . — Ճոխ է Սուսաստան քանի մը տեսակ կենդանիներու կողմանէ , որոնցմէ ոմանք արեւմտեան Եւրոպիոյ մէջ կը պակսին . ինչպէս են խանջող ցուլ , գոմէշ , պիսոն , վայրի ձի ու ոչխարի զանազան ցեղեր : Ոմանք ալ բուրովին ջնջուելու վրայ են , զոր օրինակ սև գորտ , սպիտակ աքիս , սամուրենի , կզաքիս և այլն : Բժբաղդաբար երկրաբանք չեն կրցած դեռ իրենց զննութիւնները այս ընդարձակ երկրիս վրայ ալ ընել : Սուսաստանի ձիերը թէպէտ փոքր են մարմնով՝ բայց արագաշարժ , ճկուն ու գէր . կը գտնուին աւելի բայց աւելի հարաւային կողմերը . Սէն կամ այծեամբ հիւսիսային կողմերը , իսկ կովն ու հասարակ ոչխարը ոչ բազմաթիւ են և ոչ ալ այնչափ յարգի : Երոնցմէ դուրս կան նաև բևեռային կողմերը ճերմակ արջ , ծովակով , կուղբ և այլն : Կովկասու կողմերը կը գտնուի վագր , նապաստակ , և որսական կենդանիք : Երեթէ Սուսաստանի բոլոր գետերը ձկնաւետ են , որով և բնակչաց գլխաւոր պարէնը ձկնեղէն է : — Բուսական բերոց կողմանէ Սուսաստանի գլխաւոր հարստութիւնը ցորենն է՝ որ բոլոր բնակչաց պիտոյիցը բաւելէն ետքը օտար աշխարհքներ ալ կը խաւրեն : Եմանապէս բազմաթիւ ու լայնածաւալ անտառներ կան՝ որոնցմէ առատ նաւափայտ ու վառելու փայտ կ'եղլէ՝ որով և բնակիչք ածուխ չեն գործածեր : Եյս անտառները գրեթէ 170 միլիոն հարիւրակալ տեղ կը գրաւեն . ու Սոքոնսքի անտառը աշխարհքիս վրայ ճանցուած անտառներուն մէջ աւելնէն մեծն է . իսկ Պիալվէճի անտառը գրեթէ 160,000 հարիւրակալ տարածութիւն ունի : Որթի մշակութիւնը աւելի Սև ծովուն կողմերը կը յաջողի , իսկ ուրիշ տեղեր բնաւ առաջ չգար : — Հանքերու կողմանէ ալ շատ հարուստ է՝ բայց ազնիւները աւելի Եսիոյ Սուսաստանին մէջ կը գտնուին և մասնաւորապէս Սիպերիոյ մէջ : 1855^{էն} 29,810 հազարակրամ ոսկի ելաւ , և

գրեթէ 18,000 հազարակրամ արծաթ, որ է ըսել Լարոպա ու Բերիկա՝ առանձին առանձին առած՝ Ռուսաստանի չափ ոսկի չունին։ Եւ մանապէս երկաթի հանքն ալ շատ առատ է որ մասնաւորապէս Ուրալ, Բերմ, ()րէնպուրկ, Սիբիրիա գաւառներէն կ'ելլէ։ 1855էն 517,848,260 հազարակրամ երկաթ հանեցին։ Բայց այս առատութեամբ հանդերձ երկրին պիտոյիցը չբաւեր։ Ունի նաեւ առատ անագ, պղինձ և աղ։

Յեղադրութիւն և բնակչութիւն։ — Ռուսաստանի բոլոր բնակիչը 112 տեսակ ժողովուրդ կը բաժնուի, բայց ամէնքն ալ ինը գլխաւոր ցեղէ առաջ կուգան։ Բռաջին ու գլխաւոր ցեղն է Սլաւեանը՝ որոնք 48 միլիոն են, ու Լարոպիոյ Ռուսաստանի միջակայքը կը բնակին այլ և այլ ժողովուրդներ բաժնուած, ինչպէս Մեծ-Ռուս, որոնք միջին ու հիւսիսային Ռուսիոյ մէջ կը բնակին։ Փոքր-Ռուս և Եհայիք՝ որ արեւմտեան կողմը կը բնակին, Սերուիացիք, Պուլլարք, և այլն։ Բ. ցեղն է Իթուանացւոց և Վուրլանտացւոցը՝ որ Իլլինիոյ, Վուրլանտիոյ, ու Կարմիր-Ռուսիոյ հարաւային կողմերը կը բնակին ու ընդ ամէնը են իբր 2,000,000։ Գ. իննեան ցեղը՝ որ ընդ ամէնը 3,000,000 կ'ելլեն, որոնք մեծաւ մասամբ Լարոպ. Ռուսաստանի հիւսիսային կողմը և Սիպերիոյ մէջ կը բնակին, քսան քսանհինգ տեսակ ժողովուրդ բաժնուած։ Գ. Վերմանական ցեղ, որոնք մեծաւ մասամբ ազնուական են ու Իլլինիոյ, Լաթուիոյ և Վուրլանտիոյ մէջ կը բնակին, ընդ ամէնը 500,000 հոգի։ Ե. Թաթարաց ցեղ, իբր 2,000,000, ասոնք գրեթէ բոլոր հարաւային Ռուսաստանի մէջ ցրուած են։ Զ. Կովկասեան ցեղ, որոնց մէջը կ'երթան հայք, Սրացիք, Չերքէզք, Բալաքք, Լազք և այլն, ընդ ամէնը 2,500,000։ Է. հրէայք, 2,000,000։ Ը. Յեղ Սողոմաց կամ Թաթարաց, որուն տակը կ'երթան Վալուիք, Պուրէտք ու խել մը պզտի ժողովուրդներ՝ ընդ ամէնը 330,000։ Թ. Յեղ Սան.

չու, որոնք մեծաւ մասամբ արեւելեան Սիպերիոյ բնակիչն են, բոլորը 40,000 հոգի։

Ռուսաստանի բնակիչը օր օրուան վրայ երթալով անհամեմատ աճելու հետ է, որուն հետեւեալ ցուցակը կը ընթերցողաց որոշ գաղափար մը տալ։

Ա.Տ.	Բնակչութիւն.
1722	14,000,000
1762	20,000,000
1795	36,000,000
1818	45,000,000
1824	50,000,000
1838	59,000,000
1842	62,000,000
1849	66,000,000

Բրդ Ռուսիոյ Լարոպան իւրաքանչիւր քառ. հազարամէդրին 12 հոգի ունի։

Սակայն այս բազմաթիւ ժողովուրդս զանազան աստիճաններ կը բաժնուի, որ են ազնուականք, քաղաքացիք, հասարակ գեղացիք և ստրուկք։

Բնութեան։ — Բնութեանաց գլխաւոր ստացուածքը և իրաւունքը երկիր ունենալն է, և այս մասիս մէջ ազատ են ու ինչպէս կ'ուզեն կրնան տնօրինել իրենց ձեռքին տակի եղած գեղացոյ վրայ՝ որոնք ստրուկք կը կոչուին։ Բացարձակ իշխանութիւն ունին զանոնք պատժելու, գանահարելու, ուրիշ տիրոջ ծախելու՝ բայց երկրին հետ մէկ տեղ. և բաց ի սպաննելէն ուրիշ ինչ և իցէ պատիժ կրնան տալ իրենց ստրկացի։ Իւրաքանչիւր ստրուկ պարտական է շաբթուն մէջ իրեք օր բոլորովին իր տիրոջ համար աշխատելու՝ իսկ մնացած օրերը կրնայ առանձին իր պիտոյիցը համար աշխատիլ՝ մասնաւորապէս դաշտերու մէջ՝ ուր իւրաքանչիւրին կտոր մը տեղ շնորհուած է իրենց առօրեայ պարէնը հայթայթելու համար։ Բնութեան մը որչափ ալ ծանր յանցանք մը ընէ՝ ստրկի աստիճան չկրնար իջնել, միայն ազնուականութեան պատուանունը վրայէն կ'առնուի՝ ազատ

մնալով դարձեալ որ և իցէ մարմնական պատիժ կրելէ ու տէրութեան հարկ տալէն : Բնականութեան գլխաւոր պատուանդաններն են , սեպուհ , կոմս , պարոն , և այլն , որոնք դարձեալ զանազան աստիճաններ կը բաժնուին . և ազնուականաց մէջ ալ բարձրագոյնը ու ստորնագոյնը կայ . զոր օրինակ ստորնագոյնը բարձրագոյն ազնուականին ամէն առանձնաշնորհութիւնները չունի և չկրնար ալ ունենալ ինչուան որ տէրութեան ամենամեծ արդիւնաւոր ծառայութիւն մը ըրած չըլլայ : Բնական կրնան իրենց կալուածոցը մէջ որ և իցէ շէնք ու գործատուն շինել առանց տէրութեան հարկ մը և կամ հատուցում մը ընելու : Բայց ամէն երեք տարին մէյմը պարտական են նոյն նահանգին բարձրագոյն ժողովքին ներկայանալու՝ ուր կայսեր հրամաններն և տէրութեան գլխաւոր ատեաններուն նոր ընտրուած անդամները կը ծանուցուին . բայց ասկէ պարտական է դարձեալ իւրաքանչիւր ազնուական տէրութեան ինչ և իցէ տեսակ ծառայութիւն մը ըլլայ ընելու , և թէ որ ընտանիք մը ամբողջ երեք ազգ շարունակութեամբ պակսի այս պարտքէն՝ իր ազնուականութենէն կ'իյնայ : Սակայն այս մասին վրայ՝ Խիկողայոս Ա. շատ տարի չէ որ նոր կարգադրութիւն մը ըրաւ՝ որով իւրաքանչիւր նահանգ հիմա ընդհանուր ցեղագրութեան մաս տեան մը ունի՝ ուր ազնուականութիւնը 14 դաս բաժնուած է . արդ որ և իցէ քաղաքացի մը եթէ իր արդեամբքը տէրութեան խորհրդականի կարգ անցնի՝ ազնուականութեան չորրորդ դասուն մէջ կը մտնէ . իսկ եթէ մէկը զինուորական ծառայութեան մէջ առաջ երթալով գնդապետութեան պաշտօնին հասնի՝ ճերորդ դասու ազնուական կ'ըլլայ , ու որդւոց որդի կը տեւէ : Բայց այն որ ռամիկ ու ցած աստիճանէ է՝ միայն անձնական ազնուականութիւն կրնայ ունենալ , և նոյնը իրեն որդւոցը չանցնիր . իր տղաքը համալսարանի ու տէրութեան դպրոցներու մէջ կրնան մտնել , բայց ոչ և ազնուականաց համար

յարքունուստ սահմանեալ վարժոցներու մէջ :

Վաշտագիտ : — Հասարակ քաղաքացի ըսուածներն ալ՝ այլ և այլ դաս բաժնուած են՝ և իւրաքանչիւրն իրեն աստիճանին համեմատ քիչ կամ շատ առանձնաշնորհութիւններ ունի և ըստ այլ և այլ վիճակի կենաց ասանկ կը բաժնուին . Ա. Ղաս աննշան կամ սինլքոր մարդկան՝ իրենց արդեամբքը առաջ եկած : Բ. Ղաս վաճառականաց : Գ. Ղաս արուեստաւորաց : Դ. Ղաս տեղացի գրուած օտարականաց : Ե. Ղաս այնպիսի մարդկանց՝ որոնք ուրիշ քաղաքներ պանդխտած՝ օրուան պարէնին իրենց աշխատանքը կը հայթայթեն : Երկրորդ ամէնքն ալ ընդհանուր անուամբ հասարակ ժողովուրդ կամ քաղաքացի կը կոչուին :

Վեղացիտ : — Երկրորդ ալ դարձեալ իրեք դաս կը բաժնուին : Ա. Բնատ գեղացիք՝ որոնք քաղաքացիի մը առանձնաշնորհութիւնները վայելելու իրաւունք ունին : Բ. Տէրութեան կամ արքունեաց գեղացիք , որոնք պարտական են հարկ վճարել ու տէրութեան համար աշխատիլ : Գ. Բնականաց գեղացիք , որ բոլորովին իրենց տիրոջը տակ ընկճուած են : Բայց երրորդ դասու գեղացիք կամ ստրուկ ըսուածները՝ որ Ռուսաստանի մէջ բաւական բազմութիւն են , արդի մեծախորհուրդ Բղէքսանդր կայսեր հայրագութ շնորհիւ , աւելի լաւ վիճակ մը ունեցան , գրեթէ ազատելով այն ծանր ստրկութեան լուծէն :

Կը շարունակուի :

Բօդաւիս կամ Գետաւնոշկն :

Բնականներն որուն կաշին վաճառականութեան մէջ մեծ առուտուրի նիւթերէն մէկն է , ըստ ոմանց կը կոչուի « Բօյիէի » կամ « Բօյի » որն որ մեծ մեկան տեսակ մըն է , որուն ետեւի թաթերն աւելի լայն են , և կը գտնուի Նիւլի մէջ :